

рой культивується ідеологія споживання і походить швидка зміна значень і смислів.

Ключевые слова: молодь, культура, споживання, невизначеність, духовне життя.

NEW GROUNDS OF SOCIAL IDENTIFICATION OF YOUNG PEOPLE

Mikheeva V. V.

The article analyses modern for us grounds of youths' ground identifications. The symbols of modern culture is Internet, mobile phone, fashion, supermarket and so on. It has taken its name «instant culture» in the context of which cultivates ideology of consumption and happens a fast change of meanings and senses.

Key words: youth, culture, consumption, uncertainty, spiritual life.

УДК 37.013.73

І. Г. Мухіна, кандидат історичних наук, доцент

ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР: ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ

Проаналізовано наукові праці, в яких розкриваються поняття «освітньо-культурний простір», «освітній простір» та «культурний простір». Акцентовано на смислових та змістових компонентах поняття «освітньо-культурний простір» у філософських та педагогічних дослідженнях. Показано взаємозв'язок освіти та культури.

Ключові слова: освітньо-культурний простір, культурний простір, освітній простір.

Актуальність проблеми. У сучасних наукових дослідженнях з проблем філософії, соціології, педагогіки останнім часом дуже часто використовуються такі поняття, як «освітній простір», «культурний простір», «освітньо-культурний простір». Але ці поняття відповідно до обраної проблематики мають різні тлумачення та інтерпретації. З точки зору педагогіки ці поняття розглядаються в контексті функціонування різних навчальних закладів та при взаємодії «учитель – учень». Соціологи використовують їх при аналізі механізмів соціального управління тощо. Але розширення спектра наукових проблем, які розглядаються у рамках поняття «освітньо-культурний простір», вимагає його певного уточнення та визначення, адже освіта і культура виступають

важливими сферами духовного життя і відбивають специфіку суспільства з певним суспільно-політичним устроєм.

У цьому контексті освітньо-культурний простір виконує роль духовної матриці, яка продукує суспільні ідеї, цінності, норми і т. д. Крім того, з розвитком і трансформацією суспільства відбуваються зміни й у освітньо-культурному просторі, тому це поняття слід розглядати у динаміці, із застосуванням історичного підходу, що дозволить прослідкувати етапи його формування та поступального розвитку, проаналізувати систему ідей та ціннісних орієнтирів, що продукуються всіма засобами освіти та культури. Виходячи з цього, *мета* статті – шляхом аналізу і порівняння тлумачень таких понять, як «освітній простір» та «культурний простір», що мають місце у науковій літературі, спробувати визначити змістові та смислові компоненти поняття «освітньо-культурний простір».

Виклад основного матеріалу. У багатьох наукових працях філософів, соціологів, педагогів останніх років (С. Болдирева, Н. Селіванова, Е. Бондаревська та ін.) так чи інакше використовується поняття «простір» при аналізі проблем, пов'язаних з освітою, культурою, вихованням. Так, серед них зустрічаються поняття «єдиний освітній простір», «виховний простір», «простір дитинства», «освітньо-культурний простір». Але кожен із цих термінів включає певний перелік елементів, що характеризують ту чи іншу сферу людської діяльності та являють собою реально існуючий суспільний феномен. У деяких дослідженнях спостерігаються типові випадки використання поняття «освітній простір»: як метафора; як синонім терміна «освітнє середовище»; як територіальна категорія, пов'язана з масштабом тих чи інших явищ в освіті та соціальній практиці; як результат можливої інтеграції існуючих елементів системи освіти; у значенні одного з рівнів соціального простору (поряд з економічним, політичним, культурним простором); як явище у суспільних відносинах країн; як специфічна якість єдності; як результат конструктивної діяльності. Увесь спектр наведених визначень поняття «освітній простір» характеризується аспектною, яка не в змозі представити багатомірність можливих виявів людини та навколишньої дійсності. Найповнішим та найсучаснішим, таким, що концентрує в собі сутнісні ознаки цього феномену, є, на думку О. Леонової, визначення освітнього простору як «педагогічної реальності», що заявляє про себе спів-буттям Людини і Світу через освіту та являє собою баланс культурного і цивілізаційного, виражаючи його через знаковість освітнього середовища [1, с. 39].

Аналіз наукових джерел, де тлумачиться сутність освітнього простору, дає змогу дійти висновку про те, що він відображає систему соціальних зв'язків та відносин у галузі освіти, характер взаємовідносин суспільства

і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства. У цілому досить активно поняття «освітній простір» використовується у категоріальному апараті педагогіки, де глибоко досліджують його різні аспекти (М. Віленський, В. Гінеціанський, В. Конєв, Е. Мещерякова, В. Панов, В. Слободчиков, І. Шендрік та ін.). Здебільшого педагоги і психологи під освітнім простором розуміють систему, що включає такі структурні елементи, як сукупність застосованих освітніх технологій, позанавчальна робота, управління навчально-виховним процесом, взаємодія із зовнішніми освітніми та соціальними інститутами. Р. Пономарьов під цим поняттям розуміє вид простору, місце, що охоплює людину і середовище у процесі їх взаємодії, результатом якого є прирощення індивідуальної культури того, хто навчається [2, с. 30]. А. Журавльова, В. Харитоновна, О. Саннікова, І. Меншикова, С. Гураль та інші розглядають освітній простір як сферу взаємодії трьох суб'єктів: учителя, учня та середовища між ними. В. Козирєв з точки зору педагогіки тлумачить освітній простір як набір певним чином пов'язаних між собою умов, котрі впливають на освіту людини. Але у цих тлумаченнях у поняття «освітній простір» не включається суб'єкт, який навчається, що припускає існування освітнього простору незалежно від учня [3, с. 33]. Таким чином, більшість дослідників-педагогів схиляються до того, що освітній простір – це місце чи умови, в яких можуть проходити розвиток людини чи її якісні зміни.

Розглядаючи освітній простір крізь призму освітньої культури та ціннісно-нормативних підходів, слід звернутися до освіти як до особливого цілісного, інтегрованого світу, який може досліджуватись з точки зору не тільки педагогічних цінностей, а й культурно-філософських підходів. На сьогодні існує безліч теоретичних і методологічних підходів до осмислення понять «освітньо-культурний простір» та «освітній простір», але дослідникам (педагогам, філософам, соціологам, історикам) так і не вдається поки що надати чітке визначення цим поняттям. О. Марченко здійснила спробу розробити методологію дослідження освітнього простору пізнього модерну, акцентуючи на тенденціях і закономірностях розвитку освіти в різні культурно-історичні епохи, доводячи, що у процесі суспільно-історичного розвитку він зазнавав трансформацій, а отже, змінювались його структурні і змістові домінанти. Освітній простір вона розглядає як своєрідну організуючу матрицю для елементів соціального буття, в якій структуруються певні місця та ареали. Освітній простір пропонується розглядати у таких вимірах, як територіально-предметний, що формується із множинності освітніх систем різного рівня організації; як суб'єктний, що охоплює знання, поняття, особистісні та знаково-символічні смисли; як комплекс описових схем різного рівня, що регламентують норми і правила взаємодії соціальних суб'єктів у просторі освіти [4, с. 325].

Множинність дефініцій поняття «освітній простір» актуалізує потребу уточнення та виявлення відмінностей у тлумаченні понять «освітній» та «культурний» простори. Якщо культура являє собою сукупність матеріальних та духовних цінностей, що відбивають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу в ході історичного розвитку людського суспільства, то освіта – це складний соціокультурний феномен, який потребує розглядати її як феномен і частину культури. На підставі інтеграції цих понять утворилося поняття «освітньо-культурний простір» як певним чином організована система культурних та освітніх цінностей і шляхів поведінки особистості у навчально-виховному процесі та суспільному житті в цілому. Структурні елементи освітньо-культурного простору використовуються суб'єктами освітнього процесу для засвоєння і трансляції суспільних, гуманістичних цінностей. На думку Е. Орлової та Б. Соколова, культурний простір є певним ареалом, в якому виникає й реалізується творча діяльність індивідів, що зберігає та створює нові цінності. Людина вимушено знаходиться у певному культурному просторі, у якому формує як себе, так і навколишню дійсність, перетворюючи її на культурну «другу природу». Саме культура дозволяє людині бути людиною та сформувати культурний простір [5, с. 20; 6, с. 32]. Отже, людина постійно живе у створеному культурному просторі, за рахунок якого формує оцінні орієнтири та орієнтири поведінки, але культурний простір починає духовно превалювати над людиною як фіксована система культурних цінностей і норм, що задають стереотипи поведінки, почуттів та мислення.

Дослідження поняття «культурний простір» у науковому полі спричинили появу різних контекстів та множинності елементів в осмисленні даного феномену. Так, І. Свирида виділяє два шляхи, що ведуть до розуміння культурного простору. По-перше, як простір концептуальний, що утворюється у текстах культури та перетворюється в образ; по-друге, як простір існування культури, тобто як середовище, в якому існують, координуються, розвиваються культурні явища. Деякі дослідники розглядають культурний простір як «перцептивний культурний простір», тобто як чуттєве сприйняття. У центрі уваги тут знаходяться питання щодо структури, видових модифікацій освітніх і культурних форм та їх взаємодії. Таким чином, визначаються варіанти та ключові моменти комплексного вивчення онтологічної сутності культурного простору, контексти, за якими можна виділити його елементи. Сміслоутворювальною константою тут виступає поняття простору, до якого прив'язані смисли та образи культури [7, с. 19; 8, с. 14].

Ю. Лотман під культурним простором розуміє простір спільної пам'яті, що межує з множинністю інших, які, незважаючи на те що роз'єднані, усе ж таки доповнюють один одного. Він виділяє два напрями руху культурного

простору – за вертикаллю та горизонталлю. Вертикальний рух обумовлений процесами, що виникають усередині культурного простору, а горизонтальний рух пов'язаний з виходом культурного простору за межі інших культурних просторів, що характеризується розширенням даного культурного простору [9, с. 135]. Аналіз досліджень, присвячених дефініції поняття «культурний простір», свідчить про те, що він не є сумою формоутворених явищ культури, а являє собою необхідну форму, в якій за рахунок творчого осмислення реальності виникає, існує, розвивається та функціонує культура. Усі зіставлені форми культури вписуються у рамки культурного простору і виділяються три його складові: духовна культура, соціальна культура та технологічна культура.

Поняття «освітньо-культурний простір» є більш широким, складним і багатоплановим, тому здебільшого воно стає об'єктом аналізу не стільки педагогів, скільки філософів та культурологів. Осмисленню категорії «освітньо-культурний простір» сприяє аналіз теоретичного багажу, накопиченого науковою літературою. Визначений термін інтегрує у собі складну міждисциплінарну теоретичну проблему – культура і освіта як система і як елемент взаємодії.

На думку О. Газмана, модельне уявлення про культурно-освітній простір дозволить визначити основні напрями проектування, розвитку, управління ним та вплине на організацію збагаченого і місткого освітнього простору, на розвиток міжособистісних відносин та культуру спілкування [10, с. 35]. На погляд О. Кондратьєвої, актуальність дослідження освітньо-культурного простору пояснюється значним відставанням системи освіти і виховання від потреб соціуму, в якому відбуваються кардинальні зрушення. Освітня система повинна не відставати від змін у суспільстві, а забезпечувати освітню підтримку інноваційним процесам у соціально-економічному та політичному житті. Таким чином, відбувається невідповідність змісту освіти і виховання потребам сучасного суспільства [11, с. 15].

У 2010 р. російські науковці Н. Лисикова, Н. Вакулич, О. Алімаєва та Е. Листвіна оприлюднили колективну монографію «Культурно-образовательное пространство современного человека», в якій дослідили реальний стан і динаміку культурно-освітнього простору як інтегративного феномену сучасної моделі життєдіяльності людини. На їх погляд, актуальність дослідження культурно-освітнього простору певного суспільства пояснюється тим, що відкривається можливість зафіксувати унікальні і неповторні цінності традиційної освіти та культури, що складають основу ментальності людини; виокремити та використати життєво важливі об'єкти, явища та зв'язки; нейтралізувати або пом'якшити негативні наслідки входження вітчизняного освітньо-

культурного простору у світовий освітньо-культурний простір; реалізувати культурні та освітні потреби у професійній, творчій та повсякденній діяльності. При розкритті та аналізі компонентів освітньо-культурного простору автори монографії звернули увагу на мозаїчність культурного світу та елементи трансформації масової культури у глобалізованому світі; на народну культуру як ресурс особистісного розвитку; на соціокультурний простір безперервної освіти; на динаміку освітньо-культурного простору в суспільстві ризику [12]. Але, на жаль, поняття «освітньо-культурний простір» вони чітко не визначили.

Висновки. Аналіз наукової літератури стосовно дефініції поняття «освітньо-культурний простір» дає підстави стверджувати, що він виступає культурно-соціальною плацентою, в якій формується і відпрацьовується певний соціальний досвід. У цьому просторі особистість учиться сприймати складні життєві явища, адаптується до суспільних умов і сприймає гуманістичні ідеали суспільства. Крім того, освітньо-культурний простір повинен формувати навички духовного протистояння суспільним негативам, допомагати у засвоєнні суспільного досвіду, системи цінностей, ustalених норм і стереотипів, завдяки чому створюється система внутрішніх регуляторів та звичних форм поведінки. Освітньо-культурний простір моделюється у рамках таких компонентів, як просторово-семантичний (архітектурно-естетична організація життєвого простору учня, різноманітна символіка); змістовно-методичний (концепції навчання, виховання, форми і методи організації освіти, програми тощо); комунікативно-організаційний (особливості суб'єктів освітнього середовища, комунікативна сфера, організаційні умови). Аналіз наукових досліджень, що дозволяють розглянути множинність дефініцій понять «освітній» та «культурний» простір, дає змогу визначити, що освітньо-культурний простір з урахуванням смислового наповнення та його структурних компонентів розуміється як певним чином упорядкована система, в якій відбуваються всі суспільно-політичні процеси, траєкторії культурно-освітніх перетворень, відносини між об'єктами та суб'єктами освітньо-культурної діяльності, між суб'єктами освітньої діяльності та владою крізь призму ідеологічних настанов. Саме структура і зміст культурно-освітнього простору дозволяють дослідити мету, методологію та результати освітньо-педагогічних технологій, спрямованих на формування особистості, її поведінки та світогляду; визначити основне коло ціннісних орієнтирів, що відбувають духовну та ментальну основу даного суспільства. Із застосуванням історичного підходу можна досліджувати освітньо-культурний простір різних формацій та різних історичних періодів (буржуазний, радянський, тоталітарний, посттоталітарний тощо), визначати ціннісні та ідеологічні концепти, притаманні тому чи іншому суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонова О. Образовательное пространство как педагогическая реальность / О. Леонова // *Alma mater* (Вестн. высш. шк.). – 2006. – № 1. – С. 36–40.
2. Пономарев Р. Е. Образовательное пространство как основополагающее понятие теории образования / Р. Е. Пономарев // *Пед. образование и наука*. – 2003. – № 1. – С. 29–31.
3. Козырев В. А. Построение модели гуманитарной образовательной среды / В. А. Козырев // *Pedagog*. – 1999. – № 7. – С. 28–36.
4. Марченко О. С. Методологічні стратегії дослідження освітнього простору : монографія / О. С. Марченко. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2012. – 350 с.
5. Орлова Е. В. Культурное пространство: определение, специфика, структура / Е. В. Орлова // *Аналитика культурологии*. – 2010. – № 3 (18). – С. 18–25.
6. Соколов Б. Г. Культура и традиция / Б. Г. Соколов // *Метафизические исследования*. Вып. СПбГУ. – 1997. – С. 32.
7. Свирида И. И. Пространство и культура: аспекты изучения / И. И. Свирида // *Славяноведение*. – 2003. – № 4. – С. 19–21.
8. Гуткин О. В. Феномен культурного пространства / О. В. Гуткин, Е. В. Листвина, Г. Н. Петров, О. А. Семенишева. – Саратов : Науч. кн, 2005. – 144 с.
9. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : Язык рус. культуры, 1999. – 704 с.
10. Газман О. С. От авторитарного образования к педагогике свободы / О. С. Газман // Газман О. С., Вейсс Р. М., Крылова Н. Б. Новые ценности образования. – М. : Ин-т пед. инноваций РАО, 1995. – С. 16–45.
11. Кондратьева Е. А. Культурно-образовательное пространство сельской школы как среда личностного развития школьника : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. А. Кондратьева. – Ростов н/Д, 2005. – 18 с.
12. Лысикова Н. П. Культурно-образовательное пространство современного человека / Н. П. Лысикова, Н. Р. Вакулич, О. И. Алимаева, Е. В. Листвина. – Саратов : Саратовский источник, 2010. – 167 с.

КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО: ПРОБЛЕМА ДЕФИНИЦИИ

Мухина И. Г.

Проанализированы научные труды, в которых раскрываются понятия «культурно-образовательное пространство», «образовательное пространство» и «культурное пространство». Акцентировано внимание на смысловых и содержательных компонентах понятия «культурно-образовательное пространство» в философских и педагогических исследованиях. Показана взаимосвязь образования и культуры.

Ключевые слова: культурно-образовательное пространство, культурное пространство, образовательное пространство.

CULTURAL-EDUCATION'S SPACE: THE PROBLEM OF DEFINITION

Muhina I. G.

In this article the analysis the scientific works, in which discovered conception cultural-education's space, cultural space, education's space. We also pay attention to the senses and matter's compositions of conception «cultural-education's space» in philosophic and pedagogic researches, correlation of education and culture in analyzed.

Key words: *cultural-education's space, cultural space, education's space*

УДК 130.2

В. Ю. Осипова, кандидат філософських наук, доцент

ДЕКОНСТРУКЦІЯ ДИСКУРСУ

*Проаналізовано функціонування деконструкції у дискурсі. Деконструкція дискурсу фігурує як: дискурс не-сказаного, *parresia*, опосередкований дискурс, помилка у статусі істини, клінічний дискурс, циклічний дискурс. Деконструкцію дискурсу осмислено як ілюстративний матеріал, що фіксує ситуативну актуалізацію сингулярного центру.*

Ключові слова: *деконструкція, дискурс, децентрація, центр, сингулярність, симуляція, суб'єкт, постмодернізм.*

Актуальність проблеми. Тотальна деконструкція усталених соціокультурних моделей, що набуває розквіту за сучасної доби, поставила в епіцентр філософського осмислення низку нових актуальних проблем. Однією з них ми однозначно вважаємо проблему трансформації онтологічного статусу суб'єкта, що виражається у змінах функціонування соціокультурних механізмів та відповідних різновидів дискурсивних практик.

Отже, проблемою, яку ми спробуємо розв'язати у цій статті, є деконструкція суб'єкта як центрального джерела значення.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Ступінь розробленості даної проблеми міститься у роботах М. Бахтіна, Ж. Бодрієра, П. Вірільо, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, Ж. Лакана, М. Лотмана, М. Мерло-Понті, В. Руднева, З. Фрейда, Е. Фромма, М. Фуко.

Актуальність написання цієї статті ми вбачаємо у потребі ретельного аналізу актуалізації деконструкції дискурсу, що дозволить окреслити